

Jaanika Palm,
Eesti Lastekirjanduse Keskuse lastekirjanduse uurija

„Kalevipoeg” laste lugemislaua

130 aastat esimese laste „Kalevipoja” ilmumisest

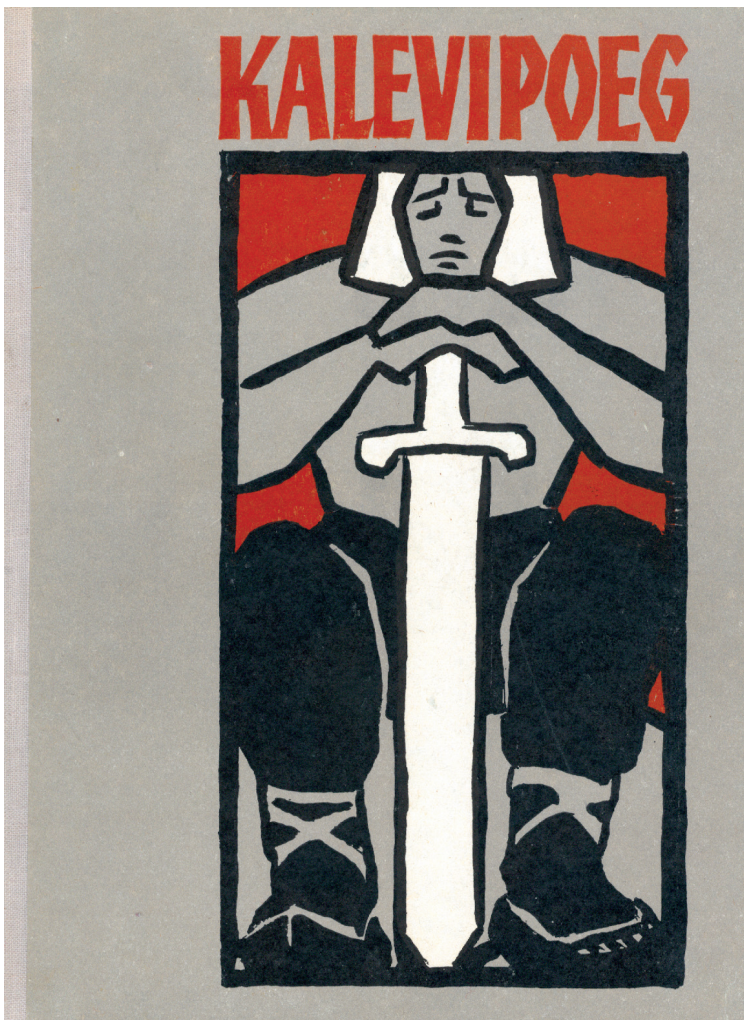
I osa

Eesti rahvuseepos, F. R. Kreutzwaldi „Kalevipoeg” ilmus aastal 1861 Õpetatud Eesti Seltsi teadusliku väljaandena koos saksakeelse tõlkega, rahvaväljaandena aastal 1862. Sellest värsivormilisest raskepärase sõnastusega teosest on tänaseks ilmunud 20 kordustrukki. Kuid juba 130 aastat tagasi (1885) anti teosest välja ka lastevariant – proosajutustus lastekirjanik Juhan Kunderi sulest. Sellest ajast tänaseni on Eestis ilmunud mitmeid „Kalevipoja” töötusi lastele. Ka väljaspool kodumaad, nt Rootsis ja Saksamaal, kus on olnud suur eestlaste kogukond ja eestikeelseid koole, on välja antud just lastele mõeldud kokkuvõtteid ja ümberjutustusi. Lisaks trükitud raamatutele on ilmunud audio- ning pimedate kirjas väljaandeid. „Kalevipoja” ümberjutustusi on tõlgitud saksa, soome, läti, vene, ukraina, portugali jt keeltesse.

Kuigi Kreutzwaldi eeposest on ilmunud rohkelt uurimusi, pole neis lasteväljaannetele peaaegu üldse tähelepanu pööratud. Vaid Ants Järve „„Kalevipoeg” koolikirjanduses ja kirjanduslugudes” (Järv 1957: 113–144) puudutab osaliselt seda valdkonda, kuid on vananenud ning kannab oma aja märke. Leida võib üksikteoste arvustusi, kuid mitte ülevaatlilikumaid artikleid, uurimusi,

K. S. Einer 1939, kaas: R. Kivi

E. Raud 1961, ill. A. Viidalepp

üliõpilastöid. Seetõttu oli ka teemale lähenemine keerukas, materjalihulk mahukas ning selle käsitlemine aeganõudev.

Käesoleva artikli eesmärgiks on anda ülevaade eestikeelsetest „Kalevipoja“ lasteväljaannetest, vaadelda nende ülesehitust, lisasid (ees- ja järelsõnad, selgitused jne), väljaandmise eesmärke ning illustratsioone. Vaatluse alla ei tule Kalevipoja tekstid kooliõpikutes, kirjanduslugudes ja õpetajaile mõeldud metoodilistes materjalides. Erandiks on Helga Nõu lugemikutekst, mis väärrib esiletõstmist kui hea ja emotsionaalne näide Kalevipoja lugude seostamisest kaasajaga. Samuti pole eesmärk kirjeldada, millist rolli meie muinaskangelasest pajatavad lood on mänginud omaaegses kirjanduselus ja kriitikas.

Üksiklugude töötused

„Kalevipoeg“ kuulub nn aglutineerivate ehk mosaikkeepe hulka. Selle süžeeilin koosneb erinevatest lugudest, mis on kokku liidetud tegelaskuju abil. Iga lugu moodustab omaette terviku ja seda asjaolu on mitmed lasteväljaannete koosta-

jad edukalt ära kasutanud, avaldades eeposest üksiklugusid eraldi väljaannetena. Aastail 1939–1940 ilmus kirjastuse Loodus sarjas „Rõõmus raamat“ neli teost: Karl Sulev Eineri kirjutatud ja Helmut Valtmani (HAVE) illustreeritud „Kalevipoja võidukivi“, „Kalevipoja künd“, „Kalevite linnad“ ja „Kalevi kotkalend“. Viimane nägi 2008. aastal kordustrukina ilmavalgust Renaldo Veeberi uute illustratsioonidega.

1945–1946, varsti peale Eesti taasokupatsioonist Nõukogude Liidu poolt avaldas kirjastus Ilukirjandus ja Kunst sarja õhukesti kahevärvitrukis raamatukesi „Kalevi kotkalend“, „Kalevipoja võidukivi“, „Kalevipoja künd“ ning „Kalevipoeg ja vetevaim“, millel on silmnähtavalt sarnaseid jooni kirjastuse Loodus väljaannetega. Tekst on töödeldud pikemaks ja üksikasjalikumaks, Richard Kiviti kaanekujundus välja vahetatud ning sisupiltidest eemaldatud mõned vähem ilmekad. „Kalevi linnad“ on saanud uueks pealkirjaks „Kalevipoeg ja vetevaim“. Teksti autorit pole trükiandmetes ära toodud, Helmut Valtman on illustreer-

torina ära märgitud kolmes raamatus.

Üksikmuistendite väljaandeid avaldas ka hilisem tervikeepose töötaja, folkloristiharidusega Eno Raud. 1960. aastal ilmusid tema sulest „Kalevipoeg ja sarviktaat“ ning „Kalevipoja teekond maailma otsa“ (Peeter Ulase illustratsioonidega). Raud avaldas samal perioodil teisigi folklooril põhinevaid väljaandeid, nt „Suur Tõll“ (1959) ja „Kilplased“ (1962).

Eepose tervikteksti ümberjutustused

Jagasin tervikteksti ümberjutustused parema ülevaate saamiseks Eestis ning väljaspool Eestit ilmunud tõlgendusteks.

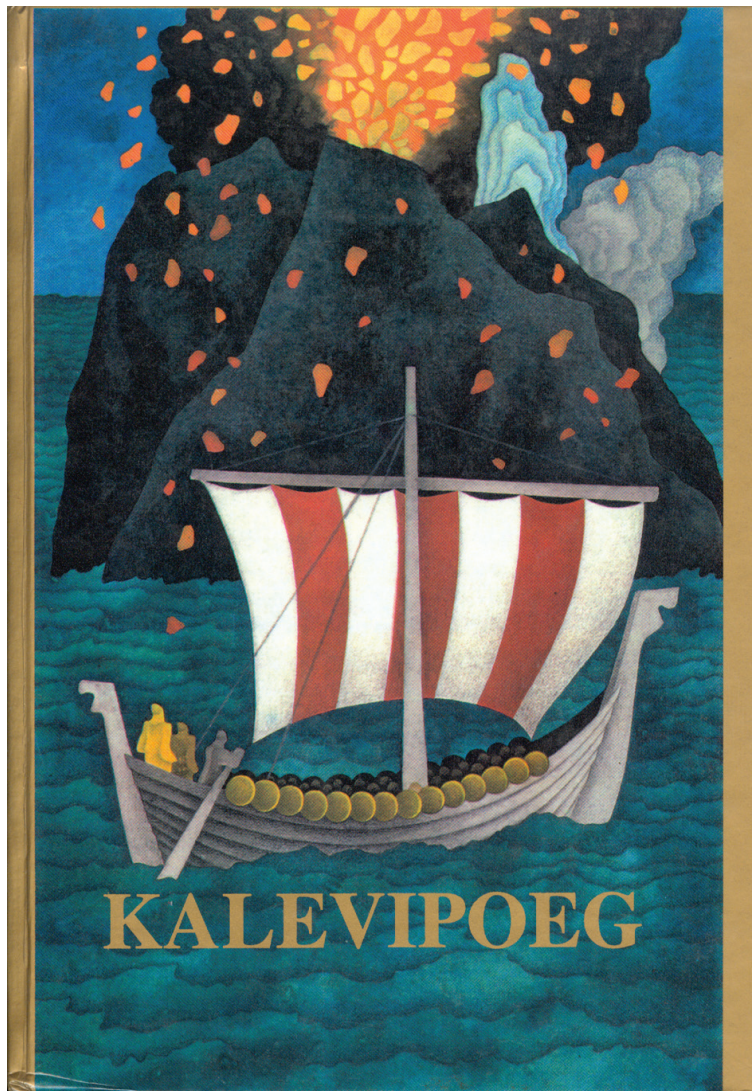
Eestis on lastele välja antud üheksa „Kalevipoja“ tervikteksti töötlust: kolm neist tsaariajal, kolm iseseisvusperioodil, üks nõukogude okupatsiooni ajal ning kaks peale taasiseseisvumist.

Esimene „Kalevipoja“ lasteväljaanne pärineb omaaegse tuntud lastekirjaniku ja õpetaja Juhan Kunderi sulest, kes tundis huvi ka lastekirjanduse teooria vastu. Kunder mõistis, kuivõrd oluline on niisugune raamat meie rahvuskangelase tutvusta-

miseks noorele lugejale, kellel pole veel püsivust terve eepose läbilugemiseks. Ümberjutustus pealkirjaga „Kalevipoeg. Lugu Eesti muinaskangelasest” ilmus 1885. aastal, 24 aastat peale eepose ilmumist. Tegemist on rahvuseepose esimese adaptatsiooniga ning sellega loob Kunder omamoodi standardi, viisi, kuidas Kreutzwaldi teksti lastele tõlgendada. Siit saab alguse levinuim vahendamise vorm – proosatekst regilaulunäidete-ga. Raamatu eeskõnes tutvustab autor eepose sünnilugu ning selgitab ümberjutustuse avaldamise motiive: „Mis nüüd mind seda kuulust lugu esseeisvas kujus välja andma sundis, oli see, et meie rahvale, iseäranis noorele su’ule, üht raamatut kätte anda, kust ta lühedalt ja ülevaatlukult sidumatas sõnas Kalevipojast võiks lugeda, ja et Kreutzwaldi töö mitme vaimusilma tarvis liiga suur ja pikk on. Minu töö on Kreutzwaldi materjalist väljaka-sunud” (Kunder 1885: 7). Raamat on illustreeritud vinjettidega peatükkide alguses.

1902. aastal ilmunud Toomas Uustalu „Laste Kalevipoeg” rõhutab adressaati juba teose pealkirjas. Raamat on õhuke, väikeses formaadis ning kaunistatud üksikute mustvalgete dekoratiivsete motiividega. Eessõna „Laste wanematele” viitab, et teos on mõeldud ennekõike koduseks tarvitamiseks. Sarnaselt Kunderile kasutab ka Uustalu oma muganduses peamiselt proosat, lisades sellele värse eeposest.

Vaid kaks aastat hiljem (1904) trükivalgust näinud kooliõpetaja Peeter Oru teos on eelkäijaist mahukam, soliidne, kõvade kaantega. Pikas ja põhjalikus eeskõnes tutvustatakse eepose sünni ja selle loojat. Raamatu põhiosa moodustab eepose lühendatud väljaanne. Nagu eessõnast selgub, on Org kärpinud Kreutzwaldi teksti 2070 värssi võrra ehk ca 11% ja teinud vähemaid keeleparandusi, salmide numeratsioon jälgib täieliku rahvaväljaande numeratsiooni (Org 1904: 11). Lisad sisaldavad sõnas-tikku, mõttestikku (tänapäeva mõistes teema-registrit), analüüsi „Keelelised iseärasused lugu-

V. Ridala 1998, ill. H. Laretei

Kunder mõistis, kuivõrd oluline on nii-sugune raamat meie rahvuskangelase tutvustamiseks noorele lugejale, kellel pole veel püsivust terve eepose läbi-lugemiseks.

laulus „Kalevipoeg” ning dramatiseeringut „Muusikaline etendus „Kalevipoja noor-iga” kahes järgus, laulude, rääkimiste ja näidetega”. Teksti ilmestavad dekoratiivsed kaunistused peatükkide ja lisade alguses ning Kreutzwaldi portree. Teos oli lugejate seas menukas ning palju kasutatud (kordustrüki 1910, 1918 ja 1921).

1921. aastal ilmutas oma adaptatsiooni luuletaja, õpetaja ning mitmete kooliõpikute autor Villem Grünthal-Ridala. Teose avaldamist põh-

jendab autor kooli vajadustega. Ridala esitab eepose sisu proosas, lisades üksikuid rahvaluulenäiteid. Ta kasutab lugemist kergendavat lühilausealist, rohkete lõikudega esitusviisi. Stiili osas aga järeleandmisi ei tehta, keel on ilmikas ja nauditav. Raamatus on seitse mustvalget illustratsiooni kunstnik August Roosilehelt. Teos ilmus 1998. aastal kordustrukina, „mis on vastavusse viidud tänapäevase keele nõuetega” (toimetaja Airis Erme). Heldur Laretei illustratsioonid pärinevad E. Raua muganduse 3. trükist (1976), kuid on tehnilistel põhjustel grupeeritud neljakaupa.

Tuntud lastekirjaniku ja illustraatori Karl August Hindrey autoriraamat „Kalevipoeg” (1927) on üks huvitavamaid nähtusi lastele mõeldud eeposetõlgenduste diskursuses. Tegemist on töötlustest lühima (12 lk), pildiraamatu formaadis teosega, samas ka esimese värviliste piltidega laste Kalevipojaga. Erinevalt eelkäijatest ei kasuta autor eessõna jm kõrvaltekste, vaid laseb lool enda eest kõnelda. Eepose sisu on edasi antud proosas, erandiks värsivormiline lõpp.

Madis Nurmiku 1930. aastal ilmunud „Kalevipoeg. Eesti kangelaseepos” kannab alapealkirja „Parandatud ja illustreeritud väljaanne koolidele”. Lisaks eepose ulatuslikule lühendamisele (19 033 värsireast jäi alles 9900) on värsse kaasaja rahvaluuleteadusele toetudes rohkem või vähem silutud (Nurmik 1930: 7). Erinevalt Oru käsitlusest lähtub värsaside numeratsioon töötluse tekstist ega vasta originaalile.

Peale mugandatud teksti sisaldub raamatus ohtralt lisamaterjali. Nii leiame siit Kreutzwaldist pajatava jutu „Virulaulik” Jüri Parijõelt, luuletuse „Üks ennemuistne jutt (Lauluisa Kreutzwaldi varjule)” Gustav Suitsult, uurimuse „Kalev ja Kalevipoeg” soome folkloristilt Martti Haaviolt, kaardiga varustatud „Kalevipoja kinnismuistised” M. J. Eisenilt ning põhjaliku kommentaari „Sõnaja asjaseletusi ühes keele- ja värsiõpetusega” peatükkide kaupa, koos ülesannetega. Illustratsioonidena on kasutatud paljude kunstnike (nt Kristjan Raud, Eduard Viiralt, Johann Köler, Ants Laikmaa) joonistusi ning maale, aga ka fotot Kreutzwaldi mälestussambast Võrus.

Meie rahvuseepose ilmumise 100. aastapäevaks (1961) valmis Eno Raua mugandus. Autor annab eepose sündmustiku edasi proosas, ilmestades seda regilaulunäidetega. Ajastuomases saatesõnas tutvustab mõjukas kirjandusteadlane Endel Nirk meie eepose sündi, mõtestab teost ning asetab selle ajaloolisse konteksti. Raamatut kaunistavad Ants

Viidalepa guaššillustratsioonid, mida on kasutatud ka 1970. aastal ilmunud kordustrukis. 1976. aastal anti välja teose 3. trükk Heldur Laretei rohkete illustratsioonidega. Viimane kuulub kirjastuse Eesti Raamat maailma rahvaste eeposi tutvustavasse sarja.

1998. aastal ilmus koguni kaks E. Raua „Kalevipoja” väljaannet. Piraatväljaanne, mille AS Mix ilma autoritasusid maksmata ilmutas, on tagasihoidlik illustreerimata raamatuke. Kaaneillustratsioonide autorit pole märgitud, E. Nirgi saatesõna esineb ajastust tingitult pisut teisenenud kujul. (Hilisemad Eno Raua „Kalevipoja” väljaanded seda saatesõna enam ei kasuta.) Kirjastuse Tiritamm väljaanne seevastu on esinduslik suureformaadiline raamat Jaan Tammsaare mõjuvate illustratsioonidega.

2004. aasta väljaandes (juurdetrükid 2007 ja 2009) lisatekstid puuduvad ning illustratsioonide osatähtsus on kahanenud miinimumini, kasutatakse ainult geomeetrilisi vinjette ja peatükke eraldavaid värvilisi vahelehti. 2013. aasta (juurdetrükk 2014) väljaande ainsad kujunduselemendid on kaks Kristjan Raua täiskasvanulikkude pilti „Kalevipoeg põrgu väravas” ja „Kalevipoja sõit Põhja-maale”.

Ene Kenkmaa ja Juss Piho koomiks „Kalevi kange poeg” (1995) on lastele mõeldud „Kalevipoegade” seas erilisel kohal kui ainus teos, mis on julgenud eepost radikaalselt muuta. Raamat sisaldab rohkelt vaimukaid vihjeid kaasaegse elu-olu kohta, muutes nõnda peategelase inimlikuks ja lugejale lähedaseks, kuid kaotamata seejuures tema kangelaslikkust.

Ka mõni aasta hiljem (2008) ilmunud Õne Puhki tõlgendus püüab olla teejuhiks nüüdisaja lastele. Tegemist on suurtähtedes raamatuga, milles ohtralt suuri illustratsioone Jens Antonilt. Lõpuosas olev kaart kujutab Kalevipoja rännakuid Eestis ja mujal maailmas, samuti on lisatud noort lugejat abistavat sõnaseletused. Lühike taga-kaanetekst tutvustab eepost (sünd, tõlkimine teistesse keeltesse). Sealt selgub ka, et raamat on mõeldud väikestele lugejatele ning välja antud Eesti Vabariigi 90. sünnipäeva tähistamiseks.

Kokkuvõttes võib öelda, et alates esimese laste „Kalevipoja” ilmumisest 1885. aastal on eepos pidevalt olnud laste lugemislaua, töötlusi on järjepidevalt kas taastrükitud või loodud uusi tõlgendusi, nii üksiklugusid kui terviktekste. Pikim paus (15 aastat) Kalevipoja lugude avaldamises oli Eesti okupeerimise algperioodil 1940.–1950.

aastatel, enne Raua ümberjutustuse ilmumist.

Väljaspool Eestit on ilmunud koguni neli „Kalevipoja” tötlust, neist esimene Elli Toomse sulest juba 1946. aastal Schwarzenbeckis Saksamaal. Tegemist on õhukese, pehmete kaantega tagasihoidliku brošüüriga. Ilmutamise oludest annab aimu viimasel leheküljel olev autori märkus: „Käesoleva raamatu saamisloo kohta ütlesin, et asukoha muutmiseks alati valmisoleva põgenikuna tuli aja võitmiseks töötada nii, et jutustuseks valminud lood järjest laoti ning raamat valmis peaaegu üheaegselt käsikirjaga. Selline töötamisviis aga ei võimalda tööst õigeaegselt üldpilti saada ning vajalikke parandusi teha” (Toomse 1946: 64).

Toomse nimetab seda üksikute värsinäidetega proosatõlgendust „jutustavaks kokkuvõtteks”. „Järelmärkmetes” antakse ülevaade Kreutzwaldi elust, eepose sünnist ja Faehlmanni rollist selles ning tutvustakse teose ülesehitust. Illustratsioonid jätavad juhusliku mulje, kasutatud on Kristjan Raua pilte „Kalevi kosjad” ja „Teekond maailma lõppu”, lisaks vinjett kotkaga esimese peatüki alguses.

Toomse raamatu kordustrukkk ilmus 1985. aastal USA-s Baltimore’is, sarnaselt eelnevale õhukese brošüürina ja kehvas köites. Saatesõna, mille autoriks on märgitud Eesti Koolide Keskus USA-s, rõhutab rahvuslikkust igal võimalusel: „Meie kohus tänapäeval, kus elame laialipaisutatuna üle maailma, on hoida Kalevipoja julgustav vaim ja tahe elus, sest sellest hoovab jõud, mis meid koondab. Hoiaime „Kalevipoja” aukohal. Vajalik on ka hoida Kalevipoja lugude õpetamine eesti koolide ja meie noorte organisatsioonide õppe- ja töökavas. Paljud meie kultuuriavaldused on tihedalt seotud Kalevipojaga ja Kalevi-saagadega, sest oleme Kalevi lapsed” (Toomse 1985: [1]).

Teine väljaspool kodumaad ilmunud tõlgendus nägi trükivalgust Rootsis Stockholmis 1953.

E. Kenkmaa, J. Piho 1995, ill. J. Piho

Kokkuvõttes võib öelda, et alates esimese laste „Kalevipoja” ilmumisest 1885. aastal on eepos pidevalt olnud laste lugemislal, tötlusi on järjepidevalt kas taastrükitud või loodud uusi tõlgendusi, nii üksiklugusid kui terviktekste.

aastal. Otto. J. Kieseli „Kalevipoeg” kannab alapealkirja „Jutustus noortele: Eesti muinaskangelase elust ja seiklustest”. Teose alguses on lühike tekst Kreutzwaldist, sellele järgneb pateetiline sissejuhatus, kus rõhutatakse eepose tähtsust rahvuse säilitamisel: „Eesti rahval üldse, aga eriti kodumaal on praegu rasked murepäevad. Kuid meie, nii vanad kui noored, elame usus ja lootuses, et saabuvad jälle kord õnnepäevad meie esiva-

M. Nurmik 1930

K. S. Einer 1945, ill. H. Valtman

„Nüüd, kus eestlasi on üle maailma kõikjal elamas ja nad puutuvad kokku teiste rahvastega, kus eesti noored õpivad võõrrahvastega koos, tuleks ilma liialdusteta püstitada nõue: „Kes tahab olla tõsine eestlane, peab vähemalt tundma Kalevipoja lugusid!””

nemate põlistesse kodudesse. Kalevipoja tuhandeaastane „kuningapoja vaim” ergutagu eesti noori tegudele meie rahva kasuks ja ühendagu meid kõiki ühiseks Kalevlaste malevaks võitluseks Eesti vabaduse, kultuuri ja rahva heaolu eest” (Kiesel 1953: 4). Eepose teksti esitab Kiesel lühidalt ja proosas, kasutades ilmestamiseks üksikuid värsse. Pärast põhiteksti tuuakse ära mõnede sõnade ja nimede seletused. Järelsõnas õhutatatakse rahvuslikke tundeid ning kutsutakse üles meie eeposest

lugu pidama: „Nüüd, kus eestlasi on üle maailma kõikjal elamas ja nad puutuvad kokku teiste rahvastega, kus eesti noored õpivad võõrrahvastega koos, tuleks ilma liialdusteta püstitada nõue: „Kes tahab olla tõsine eestlane, peab vähemalt tundma Kalevipoja lugusid!”” (Kiesel 1953: 55). Teose lõpus on eraldi välja toodud „Hiigla-targa poolt esitatud mõistatused”. Kasutatud on August Roosilehe jt mustvalgeid illustreerimisi, kunstnikke pole raamatus nimetatud.

O. J. Kieseli tõlgenduse kordustrukk ilmus 1980. aastal Ameerika Ühendriikides sarja „Eesti Posti” Noorsoo vaimuvara” esimese raamatuna. Uus väljaanne on väiksema formaadiga, ka on Stockholmi väljaande võitluslik esikaas („Kalevipoja võitlus sortsidega”) muutunud märksa leebemaks („Kalevipoeg kändmas”, autorit pole nimetatud), siseillustreerimised on aga jäänud samaks.

Valdek Lengi „Kalevipoeg” on ilmunud Kanadas Torontos kahes identses trükis 1965. ja

[198-?]. aastal. Suureformaadilise õppe- ja tööraamatu adressaadiks on algklassilapsed. Autori sümpaatselt lastepärane tekst jaguneb 11 lühikeseks looks, millest enamiku lõpus on mõned värsid. Teksti kõrvaleheküljel on suur pilt, mida lapsed saavad värvida (illustraator Aino Vaart).

Välis-Eesti väljaanded eksisteerisid omaette vaakumis, ühendus kodu-Eesti Kalevipoja-diskussusega loodi 1976. aastal, mil Rootsisis Uppsalas avaldati kodumaal märgilise tähendusega Eno Raua teos. See välismaal trükivalgust näinud väljaanne aga erineb Eestis ilmunuist tuntavalt. Formaati on väiksem, kõvad kaaned puuduvad, köide laguneb lugemisel laiali ning trükikvaliteet on kehv. Ants Viidalepa guašillustratsioonid on üle võetud teose esmatrükist, kuid esitatud mustvalgena. E. Nirgi (samuti esmatrükist pärinevas) saatesõnas on muudetud vaid selle nõukogulik lõpp.

Välis-Eesti väljaanded ilmusid kahe lainena: esmatrükid 1940–1950. aastatel, üsna varsti peale emigreerumist, kordustrükid 1980. aastatel. Kordustrükkide järellainetusena või vastukaaluks ilmub Helga Nõu koostatud ja Rootsisis Stockholmis 1990. aastal välja antud kooliõpikus „Uus lugemik 2“ jutustus „Kas tunned Kalevipoega?“ (Nõu 1990: 127–173). Hiljuti nägi katkend sellest trükivalgust ka ajakirjas Akadeemia (2015, nr 8). Tegemist pole „Kalevipoja“ lühendamise või ümberjutustusega, vaid iseseisva teosega, mille eesmärgiks on kaasaja lastele mõistetavate kategooriate abil meie rahvusepost tutvustada. Jutustusel on raam, nimelt kaks Rootsisis elavat eesti last, Anto ja Anna, avastavad kooli spordipäeval orienteerudes kaljulõhest hüglasuure jalgadeta mehe, kes osutub Kalevipojaks. Mees aidatakse kaljulõhest välja, kuid kohe tekivad kohanemiskeskkonnad. Algul räägib Kalevipoeg vaid regivärsis ega jaga ümbritsevast midagi. Lapsed integreerivad ta kaasaja ühiskonda: muretsevad talle ratas- tooli, õpetavad toimetama moodsate tehniliste seadmetega (telefon, elektripliit, televiisor). Kalevipoeg aga pajatab lastele oma elust, osa eepose sündmustest jõuab lugejateni ka Anto vanaisa suu läbi. Lõpuks lennatakse üheskoos Viini Euroopa Julgeoleku ja Koostöö Konverentsile ja nõutakse Eestile enesemääramisõigust. Erinevalt teistest väljaannetest jagab H. Nõu ohtralt teadmisi ka eestlaslikkuse kohta (nt eestlased on suured, eestlased on tugevad).

Rahalisi võimalusi arvestades on välis-eesti väljaannete puhul arusaadav, et tegemist on kasi-

nate, tagasihoidlike raamatutega. Erinevalt kodumaal ilmunud trükkidest rõhutatakse siinsete väljaannete kaassõnades „Kalevipoja“ olulisust rahvuse säilitamisel ning avaldatakse lootust, et Eesti taas kord vabaks saab.

Järgneb Nukitsas 2016

Kirjandus

- Grünthal-Ridala, Villem 1921. Kalevipoeg. [Ill. August Roosileht]. Tallinn: K./ü. „Kool“, 109 lk. Kordustrükk 1998 (H. Laretei piltidega)
- Hindrey, Karl August 1927. Kalevipoeg. [Autori illustatsioonid]. Tallinn: J. Ploompuu, 12 lk
- Järv, Ants 1957. „Kalevipoeg“ koolikirjanduses ja kirjanduslugudes. – „Kalevipoja“ küsimusi. 1. Toim. E. Laugaste jt. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 243 lk
- Kiesel, Otto J. 1953 = Kalevipoeg: jutustus noortele Eesti muinaskangelase elust ja seiklustest. „Kalevipoja“ Raamatu Aasta väljaande ning teiste jutustuste alusel trükk toimetanud Otto J. Kiesel. Stockholm: Eesti Post, 56 lk. Kordustrükk 1980
- Kunder, Juhan 1885. Kalevipoeg: lugu Eesti muinaskangelasest. Tartu: H. Laakmann, 122 lk. (Eesti Kirjameeste Seltsi toimetused nr 73)
- Lenk, Valdek 1965 = Kalevipoeg: õppe- ja tööraamat lastele / koostanud Valdek Lenk; illustreerinud Aino Vaart. [Toronto]: Toronto Eesti Seltsi Täienduskooli Komitee, 24 lk. Kordustrükk [198-?]
- Nurmik, Madis 1930 = F. R. Kreutzwald. Kalevipoeg: Eesti kangelaseepos: parandatud ja illustreeritud väljaanne koolidele. Koostaja Madis Nurmik; [ill. A. Roosileht jt]. Tallinn: Töökool, 224 lk. Lisad: M. Nurmik, J. Parijõgi, M. Haavio, G. Suits, M. J. Eisen
- Nõu, Helga 1990. Kas tunned Kalevipoega? [Autori illustatsioonid]. – Helga Nõu. Uus lugemik 2, lk 127–173. Katkend sellest ajakirjas Akadeemia, 2015, nr 8
- Org, Peeter 1904 = Kreutzwald, F. R. Fr. R. Kreutzwaldi'i Kalevipoeg: lugulaul Eesti muinasajast: lühendatud kujul nelja lisaga Eesti nooresoole. [Koostaja Peeter Org]. Tallinn: G. Pihlaka, 308 lk. Kordustrükid 1910, 1918, 1921
- Piho, Juss 1995 = Kalevi kange poeg: F. R. Kreutzwaldi „Kalevipoja“ ainetel: [koomiks]. Koostas ja toimetas Ene Kenkmaa; kaas ja illustatsioonid Juss Piho. Tallinn: RE Studio, 79 lk
- Puhk, Õnne 2008. Kalevipoeg: Fr. R. Kreutzwaldi eepose „Kalevipoeg“ ainetel. Ill. Jens Anton. Laagri: Loovmeedia, 100 lk
- Raud, Eno 1961. Kalevipoeg: Fr. R. Kreutzwaldi eepose järgi jutustanud E. Raud; järelsõna Endel Nirk; ill. Ants Viidalepp. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 88 lk. Kordustrükid 1970, 1976 (2 väljaannet), 1998 (2 väljaannet), 2004, 2009, 2013, 2014
- Toomse, Elli 1946 = Kalevipoeg: üks ennemuistne jutt kahekümnes laulus / Fr. R. Kreutzwald; jutustav kokkuvõte Elli Toomse. [Schwarzenbeck]: Schwarzenbecki Eesti Kooli Kirjastus, 64 lk. Kordustrükk 1985
- Uustalu, Toomas 1902. Laste Kalevipoeg. Võru: F. Karlson, 104 lk